द्रावचाचूर्णानि लोहानाञ्च समभागानि ततः क्षारवदागतपाकमवतार्य्य लोहकुम्भे निदध्यात् । अनेन दुन्दुभिं लिम्पेत् पताकातोरणानि च । श्रवणाद्दर्शनात् स्पर्शात् विषात् सम्प्रतिमुच्यते । एष क्षारागदो नाम शर्करास्वश्मरीषु च । अर्शःसु वातगुल्मेषु कासशूलोदरेषु च । अजीर्णे ग्रहणीदोषे भक्तद्वेषे च दारुणे। शोफे सर्व्वसरे चापि देयः श्वासे च दारुणे । एष सर्वविषार्त्तानां सर्वथैवोपयुज्यते । तथा तक्षकमुख्यानामयं दर्पाङ्कुशोऽगदः"।

क्षाराच्छ न० क्षारेणाच्छम् । सामुद्रलवणे हारा० ।

क्षारिका स्त्री क्षर-ण्वुल टाप् अतइत्त्वम् । क्षुधायां हारा०

क्षारित त्रि० क्षर-णिच्-क्त । १अपवादग्रस्ते, प्राप्तदोषे, अमरः २स्राविते मेदि०

क्षारोद(क) पु० क्षारउदकेऽस्य वा उदादेशः । लवणसमुद्रे "क्षारोदेक्षुरसोदसुरोदघृतोदक्षीरोददधिमण्डोदशुद्धोदाः सप्त जलधयः" भाग० ५।१०।३५ श्लो० "क्षारोदधिरप्यत्र "जम्बुद्वीपोऽयं यावत्प्रमाणविस्तारस्तावता क्षारोदधिः" भाग० ५।२०।२श्लो०

क्षाल त्रि० क्षल-शोधने ज्वला० १कर्त्तरि ण । शोधनकर्त्तरि

क्षालन न० क्षल-भावे ल्युट् । शोधने "स्त्रीशूद्रौ प्रयतौ नित्यं क्षालनाच्च करौष्ठयोः" आ० त० ब्रह्मपु० "प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य दूरादस्पर्शनं वरम्" नीतिसा०

क्षालित त्रि० क्षल-क्त । १शोधिते कृतप्रक्षालने च । "क्षालितं नु शमितन्नु वधूनां द्रावितं नु हृदयं मधुवारैः" माघः

क्षि क्षये अक० ऐश्वर्य्ये सक० भ्वा० पर० अनिट् । क्षयति अक्षैषीत् चिक्षाय क्षीयात् । क्षीणः क्षितिः । क्षयः । क्षयन् क्षेतुम् । भावे दैन्ये आक्रोशे च निष्ठातस्य वा नः दीर्घो वा । तत्र दैन्ये क्षितं क्षीणं वा तपस्विना । आक्रोशे क्षितायुः क्षीणायुः भूयात् । "क्षयन्तमस्य रजसः पराके" ऋ०७,१००,१५, "यस्मिन् क्षयन्ति षडुर्व्वीः" अथ०१३,३,१, "ताहि मध्यं भराणामिन्द्राग्नी अधिक्षितः" ऋ०८,४०, ३, कर्म्मकर्त्तरि क्षीयते "अपक्षीयते नश्यति" यास्कः "क्षीयन्ते चास्य कर्म्माणि तस्मिन् दृष्टे परावरे" कठो० । "शरीरकर्षणात्प्राणाः क्षीयन्ते प्राणिनां यथा । तथा राज्ञामपि प्राणाः क्षीयन्ते राष्ट्रकर्षणात्" मनुः

क्षि हिंसायां स्वा० पर० सक० अनिट् । क्षिणोति, क्षिणुतः क्षिण्वः-क्षिणुवः । अक्षैषीत् । चिक्षाय । "खटिनी क्षिणोति" नैष० । "यन्मां तुदन्वाक्यशल्यैः क्षिणोषि" भा० व० ३४अ० । "सिंहीवैनं भूत्वाक्षिणोति" शत० ब्रा० ३।५।१।२५। अयं क्रादिरपि तत्रार्थे । "क्षिणामि ब्रह्मणामित्रान्" अथ० ३।१९।३।

क्षि वासे अक० गतौ सक० तु० प० अनिट् । क्षियति । अक्षैषीत् चिक्षाय । "अन्तरीक्षं पृथिवीं क्षियन्ति" तैत्ति० ३,१,१,७, "मत्स्यं न दीन उदनि क्षियन्तम्" ऋ०१०,६८,८, वेदे गणव्यत्ययात् क्वचित् शपोलुक् । "जयति क्षेति पुष्यति" ऋ० ७।३२।९। "क्षेति क्षेमोभिः साधुभिः" ८।७३।९।

क्षि त्रि० क्षि-वा० डि । १निवासे २गतौ ३क्षये च मेदि० ।

क्षिण हिंसायां तना० उभ० सक० सेट् । क्षिणोति क्षिणुते अक्षणीत् अक्षणिष्ट । चिक्षण चिक्षिणे ।

क्षित त्रि० क्षि-हिंसायां कर्म्मणि क्त । १हिंसिते । भावे क्त २हिंसायां न०

क्षिति स्त्री क्षि-निवासे आधारे क्तिन् । १भूमौ, "निपीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथाम्" नैष० । भावे क्तिन् । २निवासे क्षि-क्षये भावे-क्तिन् । ३क्षये, कर्त्तरि क्तिच् । ४रोचनाख्योगन्धद्रव्ये शब्दच०५मनुष्ये निघ०॥ "इन्द्र ! प्रराजसि क्षितीः" ऋ० ८,६,२६ "क्षितीर्मनुष्यान्" भा० । "प्रजासु ता नः क्षितीः करतमूर्ज्जयन्तीम्" ऋ०७,६६,२, "ध्रुवासु क्षितिषु क्षियन्तः" ऋ० ७,८८,७, "पञ्च क्षितीर्मानुषीर्बोधयन्ती" ७,७९,१। "क्षितीर्हि सा" अथ०१२,५,१६ । क्षि क्षये आधारे क्तिन् । ६प्रलयकाले मेदि० । क्षितिशब्दनिरुक्तिः ब्रह्मवै०पु०प्रा-ख०७अ० । "महालये क्षयं याति क्षितिस्तेन प्रकीर्त्तिता"। अस्मिन्पक्षे कर्त्तरि क्तिच् इति भेदः ।

क्षितिकण पु० ६त० । धूलौ त्रिका० ।

क्षितिकम्प पु० ६त० क्षितिधराणां चलननिमित्ते भूमेः कम्पे तत्र विशेषः अद्भुतसागरे, "मेषे वृश्चिकभे गजः प्रचलति व्यासादिभिः कथ्यते, चापे मीनकुलीरभे च वृषभे सत्यं चलेत् कच्छपः । यूके कुम्भधरे मृगेन्द्रमिथुने कन्यामृगे पन्नगस्तेषामेकतमो यदि प्रचलति क्षौणी तदा कम्पते । कच्छपे मरणं ज्ञेयं मरणञ्चापि पन्नगे । सर्वत्र सुखदञ्चैव पृथिव्यां चलिते गजे । प्रथितनरेश्वरमरणं व्यसनान्याग्नेयमारुतयोः । क्षद्भयमतिवृष्टिभिरुपपीड्यन्ते जनाश्चापि । त्रिचतुर्थपञ्चमदिने मासे पक्षे त्रिपञ्चके । भवति यदा भूकम्पः प्रधानन्टपनाशनं कुरुते" । "क्षितिभृदिव क्षितिकम्पकीर्णशृङ्गः" भट्टिः ।

क्षितिक्षम पु० क्षितौ क्षमते क्षम-अच् । खदिरवृक्षे राजनि०

क्षितिक्षित् पु० क्षितिमीष्टे क्षि ऐश्वर्य्ये क्विप् । भूमीश्वरे-